

ÖNDÖR GEGĒN JANABAJAR RÖVID ÉLETRAJZA

Öndör gegĕn a mongol hagyomány szerint Dzsingisz kán családfájának (halha *altan urag*) leszármazottja, a fa-sertés év (1635) 9. hónapjának 25. napján a Tüsiyetü kán, Gombodorji fiaként született. Ő lett a mongol buddhista egyház első főlámája. Politikai és kulturális szerepe meghatározta nem csak a 17. század második felének mongol történelmét, de megalapozta az általa betöltött pozíció – az intézmény – politikai befolyását is, így közvetve hatása nem csak a 20. századi, de a mai mongol történelemben is tetten érhető.

A buddhista hagyomány kissé másként bizonyítja Öndör Gegĕn legitimitációját, mint ahogyan azt a történeti hagyomány teszi. A buddhista életrajzok (halha *namtar*) szerint Öndör Gegĕn a tizenhatodik reinkarnáció abban a sorban, mely a mongol buddhista egyházfők előző megtestesüléseit tartalmazza. Családjának legelőkelőbb felmenője pedig Šákyamuni tanítványa, Lodoi sindu namday, egyike az 500 bódhiszattvának, aki később Nágārjuna tanítványa volt.

A hagyomány szerint a *gegĕn* (mong. *gegen*, *gegegen*, „bölcesség”) nevet Sečen kán Šoloi adományozta a gyermeknek, mikor megtudta, milyen rendkívüli utóda született a Tüsiyetü előkelőnek. Négy éves korában, a sárga tigris évében (1638) Ĵambal lámától kapta meg a *genen* (tib. *dge bsnyen*) buddhista fogadalmi fokozatot, és ezzel együtt szerzetesi fogadalma letétele után a Janabajar nevet (tib. blo bzang bstan pa'i rgyal mtshan), mely a szanszkrit Ĵñānavajra (tib. ye shes rdo rje, halha Ĵdorĵ) mongol formája. A *jana* kifejezés a szanszkrit terminológiából ismert, $\sqrt{jñā}$ gyökből képzett *jñāna* szóból eredeztethető, mely tudást, bölcességet és megértést jelent.

A sárga nyúl évében (1639), mikor Öndör gegĕn 5 éves volt, Širĕt cagān nűrnál (mong. siregetü čaγayan naγur) a mongol előkelők kolostort és számos kisebb-nagyobb buddhista kegyhelyet, ereklyetartót (sztúpa) építettek a gyermeknek, akit ekkor már újjászületésként kezdtek emlegetni. A kolostor, később Mongólia első központja, a mai főváros, Ulánbátor elődje lett.

Itt Öndör gegĕn *xamba lam* rangot kapott és minden mongol láma előljárójaként kezdték tisztelni, majd 1640-ben ő lett az első a halha-mongolok között, akit szentté (*bogd*) emeltek. Érdekes és tanulságos történelmi tény, hogy a gyakran egymással is bizalmatlan mongol előkelők a buddhizmus érdekébe együttműködtek. A hét halha nemzetség nevében egy kurultájon Öndör gegĕnt választották a halha-mongolok buddhista vezetőjének.

A fiatal mongol főláma 1649-ben buddhista zarándoklatra indult Lhászába az 5. dalai lámához. Tibetbe vezető útján felkereste a Congkhapa születésének helyén alapított Kumbumot és a Tasilhunpo kolostort is. Itt, nem messze Sigacétól az 5. pancsen lámától (tib. blo bzang ye shes 1663-1737, mongol neve *bančĕn erdeni Luvsaniš*) *gecül* (tib. *deg tsul*) fokozatot kapott és vezetésével elnyerte a Yamāntaka-beavatást is. Lhászába érkezése után tanítványává fogadta őt az 5. dalai láma (tib. ngag bdang blo bzang rgya mtsho, 1617-1682) is, aki *očir erxĕn wan* rangra emelte. A jo

nang pa rend épp ekkor (1650) kereste neves történetírójának, Tāranāthának (1575-1634) új megtestesülését, aki irányzat történetírója és kiemelkedő tagja volt.

1650-ben Lhászában, miután Öndör Gegēnt is alávetették a kötelező próbáknak, a dalai- és a pancsen láma kinyilvánította, hogy a fiatal mongol szerzetes az új megtestesülés, ő Tāranātha újabb reinkarnációja.

A dalai láma tanítványát *corji* rangra emelte. A mongol főláma ekkor kapta meg a tibeti eredetű *ĵebcundamba qutuγtu* (tib. *rje btsun dam pa*, halha *ĵebcundamba xutagt*) címet és beiktatása alkalmából átvehette a hatalom jelképének számító pecsétet, illetve a buddhista szimbolika egyik fontos jelképét a sárga selyemből készült esernyőt, ami a buddhizmus buzgó tanulmányozásáért járó kitüntetés, és kiváltságjelvény volt.

A *ĵebcundamba* jelentése „szent, szentséges”, a tibeti eredetű cím mongol megfelelője a *bogdo*, *boyda* (halha *bogd*) kifejezés, mely a legmagasabb rangú lámát jelöli, jelentése „élő isten, szent”. Ez az első alkalom a történelemben, hogy Dzsingisz leszármazottai közül valaki egyházi méltóságot kapott, és hogy egy korábbi buddhista főláma újjászületéseként ismerték el. Az újjászületés a dalai láma parancsát követve hazatért, hogy terjessze a vallást. Ez a pillanat volt a mongol buddhista egyház intézményesülésének kezdete.

TÖRTÉNETI SZEREPE

A 17. század utolsó negyedében, a mongolok által lakott terület helyzete ingatag volt. Északról a cári Oroszország, délről a mandzsuk fenyegették a mongol területeket. Öndör gegēnek ebben a történeti környezetben a dalai láma képviselőjeként a tibeti uralkodó valláson keresztül érvényesülő befolyását megszemélyesítve a kezdetektől jelentős befolyással bíró politikai szereplőként lépett fel.

A halha kánok fokozatosan elismerték Öndör gegēnt jogát ahhoz, hogy kormányozza az egyházat és az ország politikai életét is. Irányítani próbálta az ojrát-halha háborúban kialakult konfliktus rendezését is, de a békés rendezést nem sikerült elérni, sőt a visszavonuló ojrátok a halhák és az egyházfő ellen fordultak. A kialakult helyzetben Öndör gegēnt hamar politikai nyilatkozatban kötelezte el magát a mandzsui orientáció mellett:

„A cári Oroszország a fehér emberek országa. Ez egy nagy és stabil birodalom, de az emberek különbözőek a mongoloktól, a mi vallásunk nem elismert ott. A déli birodalom kiegyensúlyozott, nyugodt és hasonló vallásuk van, mint a miénk. A mandzsui nép és ország gazdag. Ezért, ha a déli országhoz csatlakozunk, hazánk biztonságban lesz és az emberek nagyon boldogok lesznek.”

A Galdan ojrát kán (1644-1697) felett aratott győzelem után 1691 májusában Dolön nūrbán összehívott kurultáj kimondta az új – halha-mongol és mandzsui – szövetség létrejöttét. Ekkor a *ĵebcundamba* is a halha kánok hódolatát fogadó Kangxi (1654-1722, uralk. 1661-1722, mong. enke amuyulang, halha Enx amgalan) trónja mellett állt, jelenlétével képviselve a buddhista egyházat és elismerve a mandzsui Külső-Mongólia feletti fennhatóságát. A mandzsui császár, miután fogadta a mongol kánok hódolatát, a

halha egyházfőnek az *ebügen qutuγtu* (halha *öwγön xutaγt*, „bölcс öreg, újjászületés”) nevet adományozta. A mandzsu császár elismerte Öndör gegēnt a mongol buddhista egyház vezetőjének, ezzel az egyházfő beiktatásának joga a mandzsu császárok kezébe került.

Ugyanakkor a mandzsu uralkodó mesterének fogadta az egyházfőt. A hagyomány szerint Öndör gegēn felnyitotta Kangxi császár szemét, aki így a mongol buddhizmus egyik legjelentősebb, legbőkezeűbb támogatója lett. A mandzsu uralkodót a mongol buddhista egyház a tankirályok közé emelte. 1723-ban létrehozták a *bogd gegēn* hivatalát, mely később az egyházi közigazgatás legfontosabb intézménye lett. Kangxi császár Öndör gegēn iránti tisztelete jeléül 100 000 *lan* ezüstöt ajánlott fel számára egy kolostor alapítására. A palota kolostor neve Amarbayasyulangtu (halha Amarbayasgalant).

1723 tavaszán, mikor a Qing uralkodó meghalt, örököse Yongzheng (1678. december 13. – 1735. október 8., uralkodott 1723–1735, mong. Nayiraltu төб) lett. Meghívására Öndör gegēn a víz-nyúl év első hónapjának 14. napján (1723) Pekingbe érkezett, ahol azonban hamarosan meghalt.

IRODALOMJEGYZÉK

Ad’saa, Š.: *Galdan bošigt*. Ulānbātar 2006.

Banjragč, Č. – Sainxū, B. (eds.): *Mongolīn xūrē xīdīn tūx*. Ulaanbaatar 2004.

Bawden, Ch.: *The Jebtsundamba khutugtus of Urga*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1961.

Berholz, Fred W.: *The Partition of the Steppe*. Peter Lang Publishing, New York 1993.

Bulag, U. E.: *Nationalism and Hybridity in Mongolia*. Claredon Press, Oxford 1998.

Čoinxor, Ĵ.: *Öndör Gegēn Janabajar*. Ulānbātar 1995.

Crossley, P. K.: *The Manchus*. Cambridge, Blackwell Publishers 1997.

Dalai, Č. – IšdorĴ, C. (eds.): *Mongol ulsīn tūx. II. Mongol Ulsīn Šinjlex Uxānī Akademi, Tūxen Xūrēlen, Ulānbātar 2004. [Mongólia története II.]*

Dašnyam, L. (ed.): *Mongol nutag dax’ tūx soyolīn dursgal*. Ulānbātar 1999.

Duman, L. J.: *Vnešnjaja politika gosudarstva Tzin v XVII. veke*. Moskva 1977.

Halkovic, Stephen A.: *The Mongols of the West*. Indiana University, Bloomington 1985.

Hoffmann, H.: *A tibeti műveltség kézikönyve*. Terebess Kiadó, Budapest 2001.

Ičinnorow, S.: *Öndör Gegēn Janabajar. Namtar, бүтэлін жарим асудал*. Ulānbātar 2005. [Öndör Gegen Dzanabadzar. Életrajza és munkáinak kérdése]

Kara, Gy.: *Books of the Mongolian Nomads*. Uralic and Alatic Series 171. Indiana University Bloomington Research Institute for Inner Asian Studies, Bloomington 2005.

- Kürelbayatur: *Öndür gegen-ü namtar*. Öbör mongyol-un arad-un keblel-ün qoriy-a, Köke qota 2009.
- Lxagwasüren G. - Dašjamc, D.: *Mongolīn filosofīn tūüx*. Ulānbātar 2001. [A Mongol filozófia története]
- Mönxerdene, C.: Coyombo joyadi xemēx mongol üsgīn bičix yoson oršwoi. Ulānbātar 2005.
- Nacagdorj, Š. – Širedeb, B. (eds.): *Bügd Nairamdax Mongol Ard Ulsīn tūx*. Ulānbātar 1968.
- Očir, A. (ed.): *Mongol ulsīn tūx. IV*. Mongol Ulsīn Šinjlex Uxānī Akademi, Tūxen Xürēlen, Ulānbātar 2004. [Mongólia története IV.]
- Perdue, P. C.: *China Marches West*. Cambridge – London, Harvard University Press 2005.
- Pozdneyev, A. M.: *Mongolia and the Mongols*. Uralic and Altaic Series vol. 61. Indiana University Publications, Bloomington 1971.
- Rhoads, E. J. M.: *Manchu and Han*. Seattle – London, University of Washington Press 2000.
- Szilágyi Zsolt: *A mongol főlamák rövid története*. Budapest, Magyar Vallástudományi Társaság 2010.
- Szilágyi Zsolt: Legitimáció. A mongol buddhista egyház szerepe a világi hatalom legitimációjában. *Ethno-lore*. XXV. 2008, pp. 54-70.
- Szilágyi, Zsolt: The Nomadic Culture, Society and the Founder of the Mongolian Buddhist Church. *Acta Mongolica*. Vol. 8 (306). Center for Mongolian Studies, Ulānbātar 2008, pp. 289-296.
- Szilágyi, Zsolt: Öndör Gegen Zanabazar and his Role in the Mongolian Culture. *Chronika* Vol. 7-8. (2007-2008). Annual of the Institute of History, University of Szeged, Szeged 2008, pp. 233-241.
- Szilágyi, Zs.: *Manchu-Mongol Diplomatic Correspondence 1635-1896*. Treasures of Mongolian Culture and Tibeto-Mongolian Buddhism Vol 1. Ed. by Géza Bethlenfalvy. State Central Library of Mongolia, Research Group for Altaic Studies Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2004.
- Teleki, Krisztina: *Monasteries and Temples of Bogdiin Khüree*. Institute of History, Mongolian Academy of Sciences 2011.